

MONILIA ANTE PORTAS DACIAE

Ana Cristina Hamat*

* Muzeul Banatului Montan Reșița; anahamat@yahoo.com

Abstract. After the roman conquest, on the territory of Dacia, many economical changes occur along with the colonization of the new province. The rapid urbanization and the influx of people from all over the world, have transformed the entire province, especially the limes zone. Among the eleven urban centers in Dacia, we believed in having four important economical centers: *Drobeta*, *Tibiscum*, Micia and *Porolissum*. In all of them we have discovered jewelry workshops and also from the inscriptions we have attested here merchants who are trading these kind of items in the *Barbaricum* or they import luxurious items from the Empire. We consider that these four cities are the doorways of the province.

Keywords: Roman Empire, Dacia, jewelry, limes, IInd–IVth century AD.

Cucerită în epoca de glorie a Imperiului Roman, Dacia a avut pentru acesta o mare însemnătate militară, economică și socială. Încă de la începutul secolului al II-lea, ea a devenit rapid o piață de desfacere a mărfurilor venite de pe tot teritoriul Imperiului dar și o nouă casă pentru militarii și coloniștii sosiți aici din toate colțurile acestuia. În cadrul noilor relații comerciale, un loc important l-a avut circulația bunurilor de lux și a ideilor legate de modă, iar între acestea se remarcă în mod special comerțul cu bijuterii. În ceea ce privește circulația bunurilor de lux în provincie, trebuie să amintim cele patru centre urbane, adevărate porți ale provinciei, în care s-au desfășurat de-a lungul timpului activității meșteșugărești și comerciale legate de subiectul bijuteriilor și anume *Drobeta*, *Tibiscum*, Micia și *Porolissum* (**Fig. 1**). În toate aceste așezări, un rol însemnat l-a avut atât producția de bijuterii cât și comerțul cu acestea, fie *intra provinciam*, fie interprovincial, sau chiar în afara graniței romane, în *Barbaricum*. Alături de producția meșteșugărească, documentată arheologic, se remarcă existența relațiilor comerciale de mai scurtă sau mai lungă distanță și mai ales răspândirea în teritoriu a modului de viață roman, alături de ideile legate de modă. Prin natura poziției geografice, se poate face o departajare între cele patru centre și anume, *Tibiscum* și *Porolissum* sunt centre economice care au relații comerciale în *Barbaricum*¹, pe când Micia și *Drobeta* sunt adevărate uși de interior, prin care influența Imperiului pătrunde în provincie. Prin poarta sa vestică, Micia, ajunge aici moda venită din provinciile centrale și vestice ale Europei, iar prin poarta sa sudică (*Drobeta*) ajunge influența venită din provinciile sudice și mai ales din zona balcanică.

---

¹ Benea, 2008, p. 145-147.

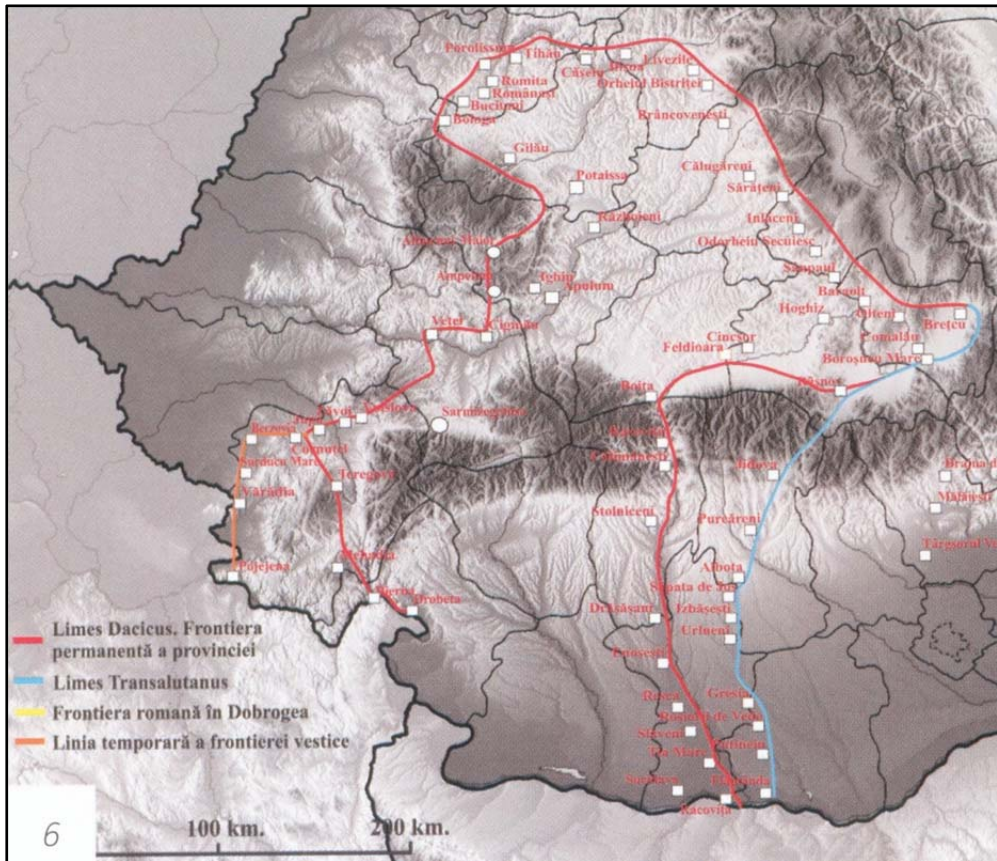

Fig. 1. Dacia Romană în secolul al III-lea².

Așadar, pornind de la granița sudică a Daciei, ne aflăm la *Drobeta* – Drobeta Turnu-Severin. Cel mai important oraș roman din sudul provinciei, cu rang de *municipium* încă din timpul domniei lui Hadrian și de *colonia* din timpul lui Septimius Severus, port fluvial, centru comercial-vamal³ și beneficiar direct al comerțului desfășurat pe sau peste Dunăre.

Mergând spre vest, pe drumul imperial, ajungem la *Tibiscum*, important nod rutier și comercial, centru militar pe granița de vest a Imperiului și mai nou considerat chiar punct vamal⁴. *Municipium* de la Septimius Severus, orașul și-a continuat viața economică și după părăsirea provinciei⁵, tocmai datorită unei poziții geografice de învidiat și care i-a permis să facă comerț cu *Barbaricum*⁶.

² după Cupcea, 2016, fig. 6.

³ Protase, 2001, p. 73; Benea, 2011, p. 14; Benea, 2016, p. 250, 266.

⁴ Benea, 2016, p. 251.

⁵ Benea, Bona, 1994, p. 78.

⁶ Protase, 2001, p. 76.

Aflată la nord de *Tibiscum* și la intersecția drumurilor imperiale *Tibiscum*–*Micia* și de acolo spre granița nordică a Daciei, *Micia*–*Parthiscum* și prin urmare spre *Pannonia*⁷, *Micia* are, din punct de vedere economic, o situație perfectă, fapt ce o face aptă pentru a fi *statio portorii*⁸ și prin urmare un centru urban cu statutul de *pagus*, dublat de un centru militar important⁹. Ea este poarta prin care ajung în Dacia mărfuri din vestul Imperiului, între care și articole de lux, așa cum demonstrează și cercetările colectivului de arheologi care se ocupă de acest sit.

Situat pe granița de nord a Daciei, *Porolissum*–*Moigrad* este o aglomerare urbană care își datorează existența graniței romane și mai ales castrului de pe *Citera* și *Pomet*. Prosperitatea economică a ridicat așezarea la rangul de *municipium* în timpul lui *Septimius Severus*¹⁰.

O primă condiție, care trebuie îndeplinită de aceste centre pentru a fi porți comerciale ale Daciei, o reprezintă existența unei producții meșteșugărești, cu referire la ateliere de prelucrarea bijuteriilor din metal, os, sticlă și mai ales a pietrelor prețioase și semiprețioase. O a doua condiție privește atestarea aici a negustorilor, care alături de descoperirea de magazine să permită relațiile comerciale. Astfel, în fiecare dintre aceste locații a existat o bază economică formată din ateliere, magazine sau negustori, care ofereau pe piață diverse tipuri de bijuterii. Importanța acestui domeniu și profitabilitatea sa au dus la existența unor ateliere de bijutieri specializate, în unele cazuri cu o producție complexă bazată pe prelucrarea în asociere a mai multor tipuri de materiale, spre exemplu metal și sticlă sau sticlă și pietre prețioase și semiprețioase.

Atelierele cu o producție simplă, cum sunt cele specializate în producerea bijuteriilor de sticlă, au fost documentate în mai multe locații din Dacia, cum sunt atelierele de sticlărie de la *Romula*¹¹, *Ulpia Traiana*¹², sau *Apulum*¹³. Alături de acestea se remarcă centrul de la *Tibiscum*, unde a fost cercetat și publicat binecunoscutul atelier de sticlă din clădirea nr. 1 (**Fig. 2**), aflat în imediata apropiere a castrului. Aici se produceau diverse tipuri de bijuterii, de la mărgelile, la inele și pietre de inel de sticlă¹⁴ și a cărui producție s-a răspândit atât în Dacia cât și în afara granițelor provinciei¹⁵ fiind încadrată cronologic între secolele II–IV¹⁶. În apropiere, literalmente la câteva case distanță, funcționa și atelierul numărul 7, cu o producție complexă bazată pe prelucrarea bronzului și a sticlei, în vederea obținerii produselor emailate și posibil și a altor tipuri de bijuterii¹⁷. De asemenea, un alt atelier care producea mărgelile de sticlă a fost

---

⁷ Benea 2016, p. 131-132.

⁸ *IDR*, III/3, 102; Benea, 2016, p. 251.

⁹ Benea, 2016, p. 262.

¹⁰ Protase, 2001, p. 76.

¹¹ Tudor, 1978, p. 108.

¹² Alicu, 1989, p. 11; Băeștean, 2011, p. 128-130.

¹³ Băluță, 1979, p. 199.

¹⁴ Benea, 2004, p. 210.

¹⁵ Benea, 2007, p. 56; Benea, 2008a, p. 147.

¹⁶ Benea, 2008a, p. 135.

¹⁷ Benea *et alii*, 2006, p. 158.

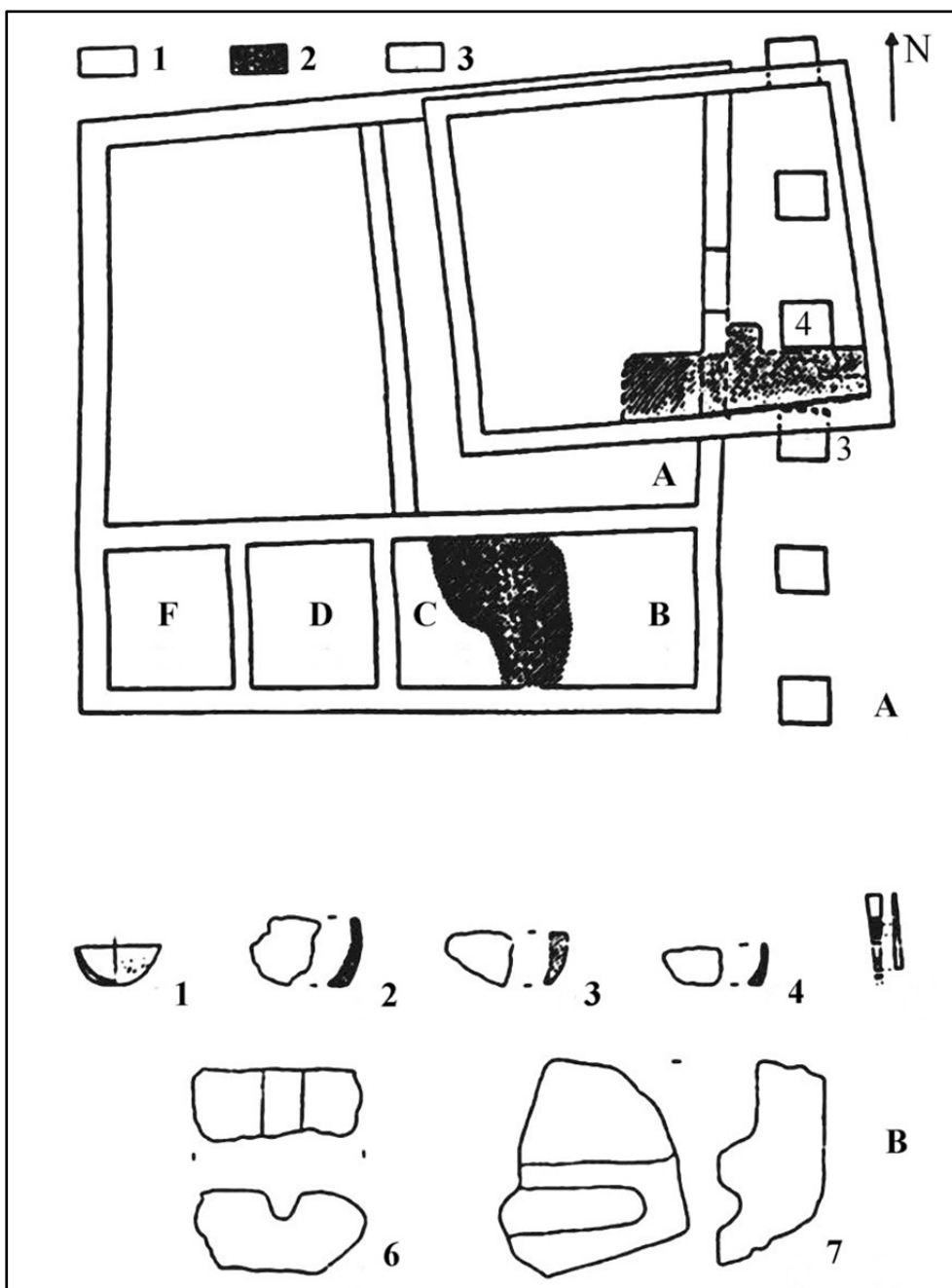

Fig. 2. Atelierul I de la *Tibiscum*¹⁸.

¹⁸ după Benea, 2008, fig. 2.

descoperit în apropierea clădirii III¹⁹. Toate aceste descoperiri fac din *Tibiscum* un centru important de producere și de comercializare, așa cum vom vedea, a bijuteriilor de sticlă.

Alături de *Tibiscum*, atât la *Porolissum*²⁰ cât și la Micia²¹ se produceau cu siguranță și astfel de podoabe. Foarte importantă este producția de bijuterii de sticlă la *Porolissum*, aceste reprezentau probabil marfă de export importantă pentru acest centru²².

Pentru comercianții din Dacia, folosirea sticlei alături de materia primă locală în arta bijuteriilor însemna optimizarea profitului prin scăderea costurilor de producție, rezultatul fiind bijuterii mai ieftine și mai ales la modă în secolul al III-lea, aspect definitoriu pentru a mării plaja consumatorilor²³ și mai ales o explicație plauzibilă pentru popularitatea acestora în cadrul meșterilor, dar și a clienților.

Alături de atelierele, care produceau bijuterii din sticlă, au fost descoperite și ateliere de bijutier, care lucrau metalul. Prelucrarea metalului prețios pentru a realiza produse finite avea loc fie în ateliere specializate fixe, fie în ateliere ambulante și folosea ca materie primă lingoul sau reciclarea diverselor obiecte de metal²⁴. În cadrul atelierelor fixe identificate, există ateliere sigure și ateliere presupuse²⁵. Tradiția prelucrării metalului de către meșteri veniți probabil din lumea mediteraneană în Dacia pre-romană, găsește exemple în descoperirile de la Poiana și *Sarmizegetusa*, alături de descoperiri din alte cetăți dacice în secolele II îHr–I dHr²⁶. În timpul provinciei, atelierele au fost instalate încă de la început în simple barăci din lemn - anexe ale clădirilor de locuit și a magazinelor, cu instalații simple și uneori cu un inventar format din câteva unelte de bijutier. Calitatea producției lăsa însă mult de dorit, cele mai multe dintre acestea fiind legate de mediul militar, motiv pentru care ciocănele de bijutier au fost descoperite în castrele de la Vărădia și Gilău²⁷. Prin urmare, multe dintre atelierele de prelucrare a bronzului în special, descoperite în mediul militar, este posibil să fi lucrat în mod expres pentru armată²⁸ și mai puțin pentru mediul civil și prin urmare să fi produs bijuterii pentru ambele sexe. În mediul civil, ateliere de prelucrare a bronzului au fost descoperite la Copăceni²⁹, *Dierna*³⁰, *Drobeta*³¹, *Potaissa*³², un atelier cu o producție complexă descoperit la Micia³³, precum și *Ulpia Traiana*, unde a fost descoperit un

---

¹⁹ Benea, 2004, p. 141.

²⁰ Gudea, Bajusz, 1982, p. 23-38; Gudea, 1989, p. 750, nr. cat. 18.

²¹ Petculescu *et alii*, 2004, Vețel-Micia.

²² Benea, 2008a, p. 145- 146.

²³ Hamat, 2011, p. 225- 226, 236.

²⁴ Benea, 2008, p. 108.

²⁵ Benea, 2008, p. 108.

²⁶ Rustoiu, 1996, p. 61-66.

²⁷ Benea, 2004, p. 111-112.

²⁸ Atelierele militare au fost prezentate pe larg de către D. Benea (Benea, 2008b, p. 376-388).

²⁹ Petculescu, 1991, p. 10.

³⁰ Bodor, Winkler, 1979, p. 141-145; Cociș, 2006, p. 111-123.

³¹ Stângă, 1998, pl. 53/7, 54/12, 9, 13.

³² Bărbulescu, 1994, p. 109.

³³ Petculescu, Mitar, 2004.

tipar de gresie pentru podoabe³⁴. Între acestea se remarcă atelierul de la *Dierna*, cu o producție complexă în cadrul căruia se regăesc și bijuteriile³⁵. Un alt atelier, presupus pe baza descoperiri la *Drobeta* a inventarul format din mai multe piese, între care o nicovală și ac de trasat³⁶, pledează pentru existența aici a unui atelier în care ar fi putut fi prelucrate și bijuterii. În apropiere, tot pe linia Dunării, un posibil atelier, identificat prin inventarul alcătuit din dălțiță, ac de trasat și nicovală, a fost descoperit la Gârla Mare³⁷, iar la Gornea a fost descoperită o dălțiță, descoperire datată în perioada romană târzie³⁸. Aceștia li se adaugă și cele 5 ateliere de prelucrare a metalului descoperite la *Tibiscum*, cu o producție complexă și în care se prelucrau bronz, argint și aur, uneori asociate așa cum este cazul atelierelor 2 și 4, instalate în anexe din lemn ale unor clădiri din piatră și datate începând cu prima jumătate a secolului II – secolul al III-lea³⁹. În atelierul din clădirea VII, pe lângă creuzetele întregi cu urme de argint și aur topit, a fost descoperită și o brățară cu capete de șarpe⁴⁰, atelierul fiind datat la sfârșitul secolului al II-lea – prima jumătate a celui următor⁴¹. Argintul se prelucra cu siguranță în atelierul 4 de la *Tibiscum*, unde a fost descoperit un fragment de creuzet cu picături de argint topit⁴². Importanța prelucrării argintului în Dacia, și mai ales la *Tibiscum*, trebuie privită în contextul mai larg al modei renașterii autohtone, încadrată cronologic începând cu a doua jumătate a secolului al II-lea și până la jumătatea celui următor. Aceasta a fost documentată mai ales în jumătatea sudică a Daciei, prin descoperirile de tezaure cu bijuterii de argint de la Bălăcița, Moțaței (format din o fibulă tip ancoră, un inel și 39 de monede, cea mai recentă de la Filip Arabul), Gorj (2 fibule tip ancoră cu lăntișoare lungi de 32 cm), Drănic (în inventarul unui mormânt a apărut o fibulă tip ancoră cu verigă pentru lăntișor, alături de alte două fibule tip ancora descoperite izolat), Bumbești-Jiu (în castru a fost descoperit un tezaur format din 4 fibule tip ancoră, un fragment de lanț, un ac de fibulă 2 brățari de argint rotunde deschise și 185 de monede de argint Commodus-Filip Arabul), Brabova (într-un fund de vas 3 fibule de argint tip ancoră), din Craiova provine o fibula tip ancoră decorată cu granulații la baza ancorei (colecția Severeanu). La aceste descoperiri se adaugă și tezaurele de la Ațel (**Fig. 3**) și Beia⁴³, precum și descoperiri de fibule de tip ancoră din argint pe teritoriul Banatului⁴⁴. Caracteristica acestui tip de tezaure este asocierea podoabelor de argint (fibule de tip ancoră cu lăntișoare și pandantive, cu *torques*-uri, brățări și mai rar inele și cercei)⁴⁵.

³⁴ Pop, Alicu, 1979, p. 291; Marinescu, Pop, 2000, p. 173.

³⁵ Cociș, 2006, p. 111-123.

³⁶ Stîngă, 1998, p. 98.

³⁷ Stîngă 2005, p. 71-72, pl. 32/26, 18,19, 31.

³⁸ Bozu, 2008, nr. cat. 393-394.

³⁹ Benea, 2008, p. 117.

⁴⁰ Nu știm cu siguranță dacă aceasta este un produs finit al atelierului, un obiect pierdut sau unul reciclat.

⁴¹ Benea, Bona, 1994, p. 67-68.

⁴² Benea, 2002, p. 31-54.

⁴³ Davidescu, 1980, p. 130-131; Popilian, 1998, p. 42-61; Spănu, 2015, p. 235-263.

⁴⁴ Piese în curs de cercetare, fără număr de inventar.

⁴⁵ Benea, 2008, p. 131-135.

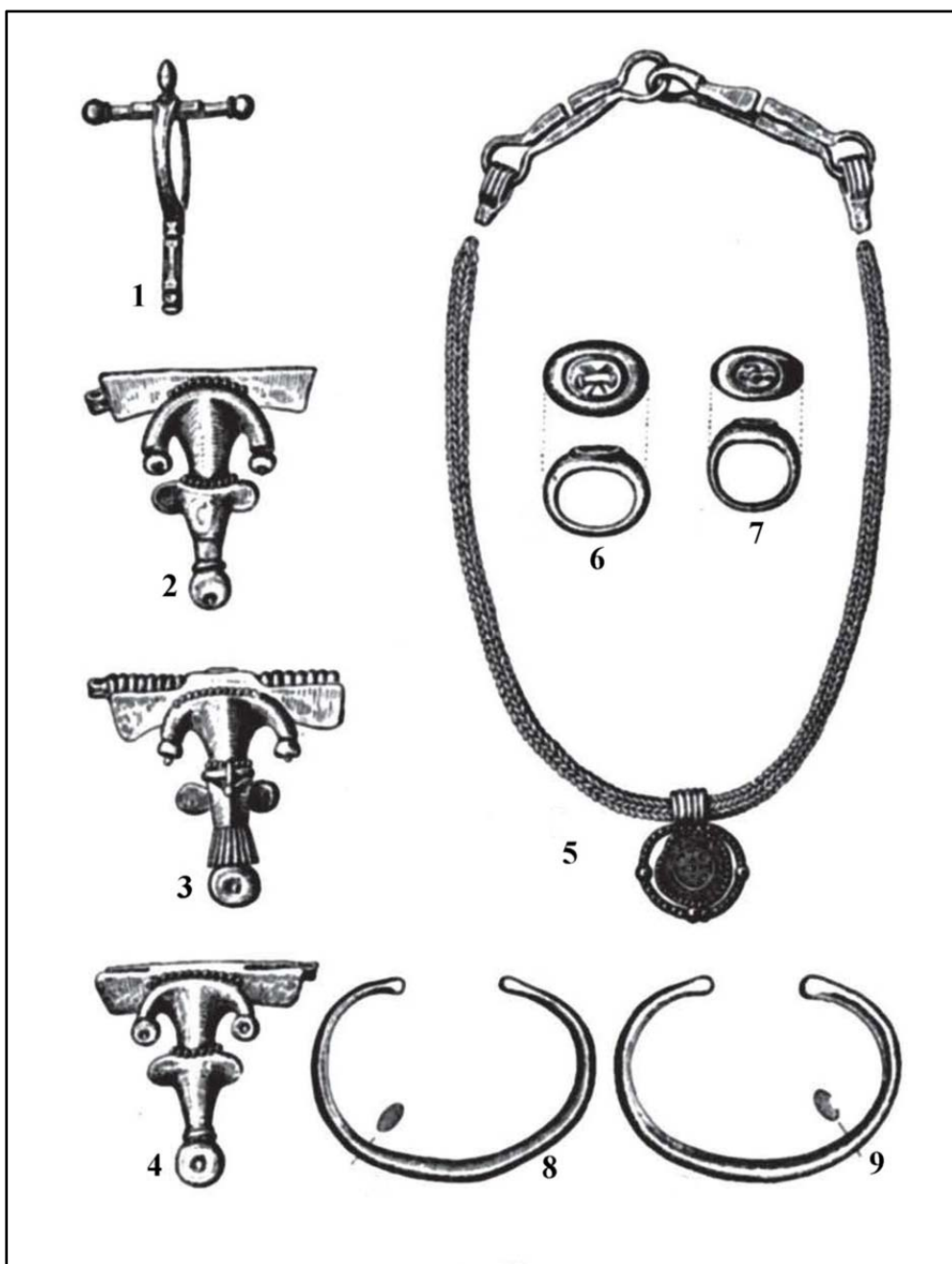
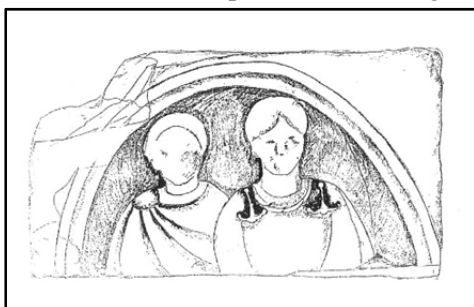

Fig. 3. Tezaurul de la Ațel⁴⁶.

⁴⁶ după Benea, 2008, fig. 23.

Moda renașterii autohtone din Dacia face parte de fapt din etapa a doua a fenomenului, prezent pe teritoriul celor două provincii balcano-danubiene⁴⁷, fiind, de fapt, puternic influențată de moștenirea pre-romană a zonei.

Presupunerea făcută atât de către cercetătorii români⁴⁸ cât și de cei sârbi⁴⁹, cum că atelierile care lucrau astfel de podoabe, din grupa tezaurilor dacice, ar fi localizate și pe teritoriul României sau numai al Serbiei, este astăzi încă o temă de discuție deschisă. Subscriem la părerea lui Gheorghe POPILIAN, că probabil și pe teritoriul Daciei

Fig. 4. Monument funerar descoperit la Drobeta⁵⁰.

se prelucrau astfel de bijuterii. Un astfel de centru ar putea foarte bine să fi funcționat la *Drobeta*⁵¹, în oraș fiind descoperit și un fragment de monument funerar (Fig. 4) cu o reprezentare de bijuterii care se încadrează acestei mode⁵² și probabil Drobeta este poarta de intrare a modei de inspirație pre-romană în Dacia. Pe fragmentul de monument funerar descoperit la *Drobeta* este reprezentat portul unor fibule de tip ancoră în pereche cu lăntișor⁵³, monumentul găsindu-și analogii pe teritoriul Serbiei de azi, la Komini și Zenica⁵⁴.

Alături de argint și de bronz, a doua nebulie a omenirii⁵⁵, aurul se prelucra în atelierile de la *Tibiscum*, *Potaissa*⁵⁶ și probabil *Dierna* și *Porolissum*⁵⁷. Alături de atelierile fixe se remarcă și existența unor ateliere ambulante de bijutier. Prezența meșterilor itineranți din Imperiu în afara granițelor provinciei, la *Timișoara-Cioveni*, a fost de asemenea documentată în prima jumătate a secolului al III-lea⁵⁸, dar și la Horea (jud. Arad), datată în secolul al III-lea⁵⁹.

Pe lângă atelierile în care se lucrau bijuterii din metal, au fost documentate și o serie de 15 locații și încă 2 presupuse în care au fost descoperite ateliere în care se lucrau obiecte din os și corn. Din păcate, marea majoritate a atelierelor lucrează pentru

⁴⁷ Popović, 1996, p. 140; Spânu, 2015, p. 243.

⁴⁸ Crișan, 1959, p. 353-367; Popilian, 1998, p. 43-69.

⁴⁹ Ivana POPOVIĆ credea că atelierile de prelucrare se află în centrul provinciei *Moesia Superior*, pe Drina și Morava Superioară, de unde această modă iradiază până în provincia Dacia, cu deosebire în spațiul sud-carpatic, deci Oltenia de azi (Popović, 1996, p. 139-154).

⁵⁰ după Hamat, 2011, pl. XIII/3.

⁵¹ Popilian, 1998, p. 65-69.

⁵² Florescu, 1942, p. 32, fig. 18; Popilian 1998, p. 65.

⁵³ Florescu, 1942, p. 32, fig. 18; Popilian, 1998, p. 65.

⁵⁴ Popović, 2010, p. 104-105.

⁵⁵ Plinius, *Naturalis Historia*, 33, 95.

⁵⁶ Benea, 2002, p. 39-54; Bărbulescu, 1994, p. 107-109.

⁵⁷ Benea, 2008, p. 141-142.

⁵⁸ Benea, 1996, p. 170.

⁵⁹ Pădureanu, 1985, p. 385.

mediul militar, în foarte puține cazuri se lucrează și bijuterii, cum sunt, spre exemplu, acele de păr⁶⁰. Un astfel de atelier a fost identificat undeva în jurul amfiteatrului de la *Porolissum*⁶¹, un altul a apărut în castrul de la *Drobeta*, unde se remarcă inclusiv o producție de ace de păr⁶², dar și în apropiere de oraș, la *Gârla Mare*⁶³.

Foarte important este și domeniul gliptici pentru studiul vieții economice, religioase și chiar artistice. Gravarea pietrelor prețioase și semiprețioase s-a făcut în Dacia în ateliere specializate, cum sunt cele de la *Porolissum*⁶⁴, *Micia*⁶⁵, *Romula*⁶⁶, sau *Tibiscum*⁶⁷. Rebuturi au fost descoperite până acum doar la *Romula* și la *Porolissum*⁶⁸ și prin urmare doar aceste centre beneficiază de certitudinea unor ateliere sigure de gravat geme. Însă nu trebuie uitat faptul că în atelierul I de la *Tibiscum* se lucrau și mărgelile din carneol și prin urmare există posibilitatea să se fi lucrat și geme, iar la *Micia* și *Porolissum* cu siguranță funcționau și astfel de ateliere, fapt demonstrat pe baza analizelor și a existenței deșeurilor.

Alături de producția meșteșugărească, este important de cercetat dacă în aceste locații au fost descoperite magazine sau sunt atestați negustori, care s-ar fi putut ocupa și de acest domeniu. În Dacia, creșterea economică la care participă activ comerțul și în general producția meșteșugărească se datorează procesului de urbanizare și a expansiunii demografice, mai ales pe parcursul sec. II⁶⁹. Cu toate acestea, baza economiei romane o reprezintă agricultura⁷⁰, relațiile comerciale fiind în general bazate pe aceasta. O mică parte din comerțul Daciei este reprezentată și de circulația bijuteriilor, considerate a fi un vehicul al romanizării un vehicul de romanizare⁷¹. Astfel, negustorii și meșteșugarii prezenți în toate centrele civile și militare, dar mai ales în cele patru centre menționate, au contribuit masiv la răspândirea modului de viață roman în proaspăta provincie și în afara granițelor acesteia⁷². De asemenea, trebuie să menționăm faptul că, pentru cei implicați în acest tip de activitate, apropierea de granița romană și prezența în cele patru centre urbane reprezenta o condiție pentru maximizarea profitului.

---

⁶⁰ Timoc, 2008, p. 256-284; Băeștean, 2011, p. 130.

⁶¹ Timoc, 2008, p. 262.

⁶² Stîngă, 1998, p. 116-117.

⁶³ Stîngă, 2005, p. 76-78.

⁶⁴ Țeposu-Marinescu, Lako, 1973, p. 18.

⁶⁵ Într-un articol în care analiza proveniența materialului gemelor din colecția Muzeului Național de Istorie al Transilvaniei, Vasile GHIURCA menționa faptul că doar 5 piese (cu loc de descoperire *Micia*), dintr-un total de 57 analizate, folosesc piatră locală și anume serdolic de *Rachiș*, carneol și calcedonie opacă albă și alb-portocalie de *Rachiș*, fapt ce demonstrează existența unui centru de prelucrare și gravare a gemelor la *Micia* (Ghiurca, 1980, p. 223-229).

⁶⁶ Tudor, 1967, p. 224.

⁶⁷ În atelierele de la *Tibiscum* au fost lucrate mărgelile din sticlă alături din mărgelile din carneol și coral (Benea, 2008b, p. 135).

⁶⁸ Hamat, 2011, p. 236.

⁶⁹ Diaconescu, 2004, p. 121; Balaci, Crânguș-Balaci, 2006, p. 150.

⁷⁰ Matei-Popescu, 2007, p. 236.

⁷¹ Hamat, 2016, p. 817-818.

⁷² Balaci, Crânguș-Balaci, 2006, p. 151.

Astfel, la *Drobeta* este prezent epigrafic, în prima jumătate a secolului al III-lea, L. Samognatius [T]ertius⁷³, originar din *Augusta Treverorum*. Acesta poate fi unul dintre negustorii prezenți în oraș, în opinia lui Florian MATEI-POPESCU⁷⁴. Originea acestuia ar putea duce la identificarea activității lui fie în cadrul comerțului cu vin, fie cu articole de îmbrăcăminte⁷⁵. Tot cu activități comerciale la *Drobeta* s-ar fi putut ocupa și Aurelius Longinianus, originar din *Tragurium*⁷⁶. Pe o epigrafă descoperită în oraș este amintit și Primus Aelius Ionicus, negustor de origine orientală stabilit la *Drobeta*, inscripția funerară fiind pusă de către soție și fiu⁷⁷. De *Drobeta* se leagă și cariera lui P. Aelius Strenuus, *patronus collegiorum fabrum centonariorum et nautarum* și *conductor pascui salinarum et commerciorum*, un cavaler, care printre altele a fost și decurion al orașului⁷⁸.

La *Porolissum*, pe granița de nord a Daciei, un astfel de negustor trebuie să fi fost Cocceius Severus, care a activat tot la începutul secolului al III-lea⁷⁹, dar și Aurelius Primus⁸⁰. Aici este atestată epigrafic și o *statio portorii*, funcțională încă de la sfârșitul domniei lui Traian și începutul celei a lui Hadrian⁸¹. Despre comerțul de la *Porolissum*, de această dată indirect, este vorba și într-o inscripție, care pomenește pe Commodus cu titlul de *restitutor commerc(iorum)*⁸².

La Micia este atestată de asemenea o *statio portorii*⁸³, orașul fiind așezat la intersecția unor drumuri comerciale⁸⁴.

Într-un studiu din 2007, Florian MATEI-POPESCU, preciza faptul că în funcție de originea numelor de negustori atestați în inscripții, Dacia este mai apropiată de estul elenistic, decât de occidentul latin și, de asemenea, se observă câteva concentrări ale acestor negustori – una dintre acestea fiind identificată la *Drobeta* și o alta la *Porolissum*, centre de tranzit ale provinciei⁸⁵.

În ansamblu, putem desprinde câteva concluzii cu privire la activitatea comercială din cele patru centre comerciale. În primul rând, prezența armatei a încurajat dezvoltarea atât a comerțului din apropierea castrului cât și comerțul de lungă distanță⁸⁶. În al doilea rând, rolul important pe care îl dețineau negustorii în provincie se remarcă și prin faptul că aceștia ajung să dețină importante magistraturi în orașele provinciei⁸⁷.

---

⁷³ IDR, II, 22 și 17.

⁷⁴ Matei-Popescu, 2007, p. 237.

⁷⁵ Matei-Popescu, 2007, p. 237.

⁷⁶ IDRE, II, 295; Matei-Popescu, 2007, p. 237.

⁷⁷ IDR, II, 47; Benea, 2016, p. 252.

⁷⁸ IDR, III, 5, 443.

⁷⁹ IDRE, II, 293; Matei-Popescu, 2007, p. 237.

⁸⁰ Matei-Popescu, 2007, p. 239.

⁸¹ Gudea, 1996, p. 38-42.

⁸² Gudea, 1996, p. 278.

⁸³ IDR, III/3, 102.

⁸⁴ Matei-Popescu, 2007, p. 241.

⁸⁵ Matei-Popescu, 2007, p. 241; Benea, 2016, p. 254.

⁸⁶ Benea, 2016, p. 252.

⁸⁷ Benea, 2016, p. 253.

De asemenea, așa cum a remarcat și Doina BENEĂ, un rol important l-a reprezentat comerțul de tranzit, alături de comerțul cu *Barbaricum*. Prin urmare o componentă foarte importantă este reprezentată de ansamblul relațiilor cu provinciile limitrofe⁸⁸, cele două Moesii, între care se remarcă și relațiile comerciale⁸⁹. Marele câștigător al acestor relații a fost *Drobeta*, care a beneficiat în mare măsură de pe urma Dunării ca rută comercială⁹⁰. Negustorii din Dacia au reușit să pătrundă în comerțul inter-provincial abia începând cu secolul al III-lea⁹¹.

Alături de obiecte, prin porțile Daciei au intrat și au ieșit idei. Astfel, alături de existența atelierelor și a comerțului cu bijuterii, de o foarte mare importanță pentru stabilirea importanței celor patru porți ale provinciei, o au și dovezile cu privire la penetrarea unei anumite mode prezente la un moment dat în Imperiu. Pe lângă exemplele cu privire la pătrunderea modei promovată de către propaganda imperială, reprezentate de diversele coafuri sau elemente de vestimentație portretizate pe monumentele de artă de pe teritoriul provinciei, există și dovezi cu în ceea ce privește pătrunderea în Dacia a unei mode restrânse, cum este moda renașterii autohtone sau a unei mode pornită din estul Imperiului și numită stilul policrom⁹². Se remarcă, de asemenea, faptul că bijuteriile de epocă romană descoperite la *Drobeta* sunt în mare parte bijuterii lucrate din materiale prețioase⁹³, cu bune analogii în centrele urbane din *Moesia Superior* și în special cel de la *Singidunum*. Regăsim în acest centru tipuri de bijuterii prețioase, așa cum sunt colierele de aur (**Fig. 5a, c**), cerceiidecorați cu nodul lui Hercule, sau cerceiidecorați cu imaginea Medusei (**Fig. 5.b**)⁹⁴, produse clare ale atelierelor de la sud de Dunăre și în același timp o dovadă a influenței puternice pe care atelierelor din *Moesia Superior* o exercită asupra Daciei și a *Drobeta* în particular, influență care continuă chiar și în secolul al IV-lea⁹⁵. De asemenea, la *Porolissum*, sau la *Tibiscum*, gusturile se schimbă, fiind influențate de către moda cazonă⁹⁶, dar și de apropierea graniței. Dezvoltarea unor segmente de producție, cum este acela al bijuteriilor de sticlă, poate fi explicată și prin cererea venită de dincolo de *limes*-ul roman. Celor patru mari centre ale Daciei trebuie să le recunoaștem importanța în ceea ce privește arta bijuteriilor și consi-

---

⁸⁸ Ștefănescu-Onițiu, 2011, p. 27-33.

⁸⁹ Benea, 2016, p. 254.

⁹⁰ Dunărea reprezenta o cale comercială folosită inclusiv pentru a transporta mărfuri scumpe, cum este marmura de *Proconnesos*, care ajungea în centre comerciale de la Marea Neagră, cum este *Tomis* și de unde mai apoi călătorea pe Dunăre spre Dacia, fiind descărcată în unul dintre porturile fluviale, între care se afla și *Drobeta* (Balaci-Crînguș, 2011, p. 37-38).

⁹¹ Benea, 2016, p. 253.

⁹² Stilul policrom se impune începând cu secolul al III-lea ca o expresie provincială a luxului, fiind ușor de recunoscut, prin folosirea *opus interrasilis*, policromie realizată prin utilizarea mai multor tipuri de material și mai ales prin folosirea sticlei și descompunerea și aerisirea suprafețelor; bijuterii lucrate în acest stil se regăsesc în foarte puține cazuri în afara liniei Dunării, cele mai multe fiind descoperite la *Drobeta* (Hamat, 2013, p. 129-139).

⁹³ Hamat, 2012, p. 112-145; Hamat, 2012, p. 61-82.

⁹⁴ Hamat, 2012, p. 116-120.

⁹⁵ Hamat, 2012, p. 130.

⁹⁶ Bajusz, Isac, 2001, p. 397-430; Hamat, 2011, p. 23.

derăm că tocmai apropierea de mediul militar și granița romană au modelat arta bijuteriilor pe coordonate specifice. În același timp, bijuteriile au influența, prin prisma strălucirii și a importanței lor, viața economică *ante portas Daciae*.

Fig. 5. a. Colier de aur descoperit la Drobeta⁹⁷; b. Cercei descoperit la Drobeta⁹⁸. c. Colier cu medalion⁹⁹.

⁹⁷ după Hamat, 2011, pl. XXVII/9.

⁹⁸ după Hamat, 2011, pl. XL/4.

⁹⁹ după Oanță Mărghitu, 2013, p. 489.

BIBLIOGRAFIE

- Alicu, 1989 Dorin ALICU, *Urbanism și arhitectură în Dacia romană. III Ulpia Traiana*, În: *Revista Monumentelor Istorice*, 2, 1989, p. 3- 13.
- Balaci, Crânguș-Balaci ,2006, Cătălin BALACI, Mariana CRÎNGUȘ-BALACI, *Cu privire la începutul urbanizării în Dacia romană*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Temesienis* (BHAUT), VII: *Simpozionul Internațional Daci și Romani. 1900 de ani de la integrarea Daciei în Imperiul Roman (Timișoara 24-26 martie 2006)*, 2006, p. 147-153.
- Balaci-Crînguș, 2011 Mariana BALACI CRÎNGUȘ, *Despre o posibilă cale de import de marmură în provincia Dacia*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Temesienis* (BHAUT), XIII, 2011, p. 35-41.
- Bajusz, Isac, 2001 Istvan BAJUSZ, Adriana ISAC, *Podoabele din amfiteatrul de la Porolissum*, În: Călin COSMA, Dan TAMBA, Aurel RUSTOIU (eds), *Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea dicata. Omagiu profesorului Nicoale Gudea la 60 de ani*, Bibliotheca Musei Porolissensis, 4, Muzeul Județean de Istorie și Artă <Zalău>, Ed. Porolissum, Zalău, 572 pg., 2001, ISBN 973-99823-1-X; p. 397-430.
- Băeștean, 2011 Gică BĂEȘTEAN, *Viața economică în colonia Dacica Sarmizegetusa*, În: *BHAUT*, XIII, 2011, p. 125-134.
- Băluță, 1979 Cloșca I. BĂLUȚĂ, *Considerații referitoare la răspandirea și producerea sticlei în Dacia Superior*, În: *Apulum*, 17, 1979, p. 195-200.
- Bărbulescu, 1994 Mihai BĂRBULESCU, *Potaissa. Studiu monografic*, Dissertationes Musei Potaissensis, 1, Muzeul de Istorie Turda, Turda, 1994, 202 pg. + XVI pl.
- Benea, 1996 Doina BENEĂ, *Dacia sud-vestică în secolele III- IV*, Editura de Vest, Timișoara, 1996, 306 pg., ISBN 973-36-0282-5.
- Benea, 2002 Doina BENEĂ, *Römische Werkstätten in Dakien (I) (mit Bezugnahme auf die Herstellung von Schmuckstücken und militärische Ausrüstungsgegenstände aus Bronze)*, În: Klára KUZMOVÁ, Karol PIETA, Ján RAJTÁR (eds), *Zwischen Rom und Barbaricum: Festschrift für Titus Kolnik zum 70. Geburtstag*, Archaeologica Slovaca Monographiae, Communicationes, 5, Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra, 2002, 428 pg., ISBN 808870961X; p. 41-65.
- Benea, 2004 Doina BENEĂ, *Die römischen perlenwerkstätten aus Tibiscum / Atelierele romane de mărgelile de la Tibiscum*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2004, 288 pg. + 45 pl. + 4 anexe, ISBN 973-592-113-8.
- Benea, 2007 Doina BENEĂ, *Considerații privind cercetările arheologice referitoare la meșteșugurile din provincia Dacia*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), VIII: *Meșteșuguri și artizani în Dacia Romană*, 2007, p. 35-68.
- Benea, 2008 Doina BENEĂ, *Ateliere de prelucrarea a bronzului, argintului și aurului în Dacia Romană*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), IX: *Dacia în sistemul socio-economic roman: Cu privire la atelierele meșteșugărești locale*, 2008, p. 107-179.
- Benea, 2008a Doina BENEĂ, *Accesorii vestimentare (I), Mărgelile între import și producție locală*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universi-*

- tatis Timisiensis (BHAUT), X: *Studii de Istorie economică a Daciei Romane*, 2008, p. 121-136.
- Benea, 2008b Doina BENEĂ, *Oficine militare*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), IX: *Dacia în sistemul socio-economic roman: Cu privire la atelierele meșteșugărești locale*, 2008, p. 376-388.
- Benea, 2011 Doina BENEĂ, *Cu privire la relațiile militare intreprinționale dintre Dacia și Moesia Superior în secolele II-III p. Chr.*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), XIII, 2011, p. 7-26.
- Benea, 2016 Doina BENEĂ, *Istoria Banatului. Antichitatea*, Ed. Academiei Române, București, 2016, 451 pg. + 89 fig. + 8 pl., ISBN 9-789732-727010.
- Benea, Bona, 1994 Doina BENEĂ, Petru BONA, *Tibiscum*, Ed. Museion, București, 1994, 154 pg. + 58 pl., ISBN 973-95902-6-8.
- Benea et alii, 2006 Doina BENEĂ, Mariana CRÎNGUȘ, Simona REGEP-VLASCICI, Atalia ȘTEFĂNESCU, *Arta și tehnica emailului în Dacia Romană*, Ed. Excelsior Art, Timișoara, 2006, 191 pg. + 38 pl. ISBN 973-592-151-0.
- Bodor, Winkler, 1979 Alexandru BODOR, Iudita WINKLER, *Un atelier de artizanat la Dierna*, În: *Acta Mvsei Napocensis*, 17, 1979, p. 141-154.
- Bozu, 2008 Ovidiu BOZU, *Catalogul pieselor romane și daco-romane din colecția Muzeului Banatului Montan*, Ed. Tim. Reșița, 2008, 234 pg., ISBN 978-973-696-092-5.
- Crișan, 1959 Ion H. CRIȘAN, *Le tresor d'Ațel et ses relations balkano-danubiennes*, În: *Dacia*, 3, 1959, p. 353-367.
- Cociș, 2006 Sorin COCIȘ, *Atelierul artizanal de la Dierna (Orșova). Producția de fibule*, În: *Revista Bistriței*, 20, 2006, p. 111-123.
- Cupcea, 2016 George CUPCEA, *Organizarea armatei romane*, În: *Limes. Frontierele Imperiului Roman în România*, 1, 2016, p. 11-18.
- Davidescu, 1980 Mișu DAVIDESCU, *Drobeta în secolele I-VII e.n.*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1980, 248 pg.
- Diaconescu, 2004 Alexandru DIACONESCU, *Romanizarea Daciei; Un capitol de istorie a mentalităților abordat dintr-o perspectivă arheologică*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), VI, 2004, p. 11-146.
- Florescu, 1942 Grigore FLORESCU, *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore*, Biblioteca Muzeului Național de Antichități din București, I, București, 1942, 66 pg.
- Ghiurca, 1980 Vasile GHIURCA, *Incercare de identicare topografică unor geme romane din Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei*, În: *Acta Mvsei Napocensis*, XXXI, 4, 1980, p. 223-229.
- Gudea, 1989 Nicolae GUDEA, *Porolissum, un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, În: *Acta Museii Porolisensis*, XIII, 1989, p. 10-1178.
- Gudea, 1996 Nicolae GUDEA, *Porolissum. Un complex daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, Vol. II. *Vama romană: monografie arheologică: contribuții la cunoașterea sistemului vamal din provinciile dacice*, Bibliotheca Mvsei Napocensis, 12, Muzeul Național de Istorie

- a Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1996, 450 pg., ISBN 9730002525.
- Gudea, Bajusz, 1982 Nicolae GUDEA, Istvan BAJUSZ, *Mărgele romane de la Porolissum*, În: *Acta Musei Porolisensis*, VI, 1982, p. 23-38.
- IDR *Inscriptiones Daciae Romanae*, București-Paris, 1975–2001.
- IDRE Constantin C. PETOLESCU, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie (Ier–IIIe siècle)*, I–II, București, 1996–2000.
- Hamat, 2011 Ana Cristina HAMAT, *Podoabe și accesorii vestimentare feminine din Dacia. Cu privire specială la Dacia Suerior*, Teză de doctorat, Universitatea de Vest din Timișoara, 2011, 321 pg. + LXVIII pl. (ms).
- Hamat, 2012 Ana Cristina HAMAT, *Podoabe feminine descoperite pe teritoriul Drobetai antice. I. Podoabe pentru împodobirea capului și a gâtului*, În: *Drobeta*, XXII, 2012, p. 112-145.
- Hamat, 2013 Ana Cristina HAMAT, *Drobeta și stilul policrom în arta bijuteriilor*, În: *Drobeta*, XXIII, 2013, p. 129-140.
- Hamat, 2016 Ana-Cristina HAMAT, *Tăcere, vorbesc romanii! Bijuteriile în literatura latină din primul secol al Imperiului*, În: *ArheoVest*, Nr. IV: *In Honorem Adrian BEJAN, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 26 noiembrie 2016*, Vol. 1: *Arheologie*, Vol. 2: *Metode Interdisciplinare și Istorie*, Universitatea de Vest din Timișoara, JATEPress Kiadó, Szeged, 2016, Vol. 1: pp. 1–532 + DVD, Vol. 2: pp. 533–982, ISBN 978-963-315-310-9 (Összes/General), ISBN 978-963-315-311-6 (Kötet/Vol. 1), ISBN 978-963-315-312-3 (Kötet/Vol. 2); Vol. 2, p. 807-822, on-line <http://arheovest.com/simpozion/arheovest4/41.pdf>
- Marinescu, Pop, 2000 Lucia MARINESCU, Constatin POP, *Statutele de bronz din Dacia*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2000, 207 pg. + 91, ISBN 904-673(398.2).
- Matei-Popescu, 2007 Florian MATEI-POPESCU, *Despre originea negustorilor din provincia Dacia pe baza analizei surselor epigrafice. Stadiul problemei*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), VIII: *Meșteșuguri și artizani în Dacia Romană*, 2007, p. 235-246.
- Oanță Mărghitu, 2013 Rodica OANȚĂ MĂRGHITU, *Colier cu medalion. Fișa 119*, În: *Aurul și argintul antic al României. Catalog de expoziție*, Ed. Conphys SRL, București, 2013, 712 pg., ISBN 978-973-750-260-5; p. 488-489.
- Pădureanu, 1985 Eugen PĂDUREANU, *Cercetări arhologice în județul Arad*, În: *Crisia*, 15, 1985 p. 30-38.
- Petculescu, 1991a Liviu PETCULESCU, *Bronze spearheads and spear butts from Dacia*, În: *Journal of Roman military Equipment Studies*, 2, 1991, p. 35-58.
- Petculescu, Mitar, 2004 Liviu PETCULESCU, Cristina MITAR, *Veșel (Micia)*, on-line <http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=3267> (accesat 1.11.2018).
- Petculescu et alii, 2004 Liviu PETCULESCU, Dorin ALICU, Virginia RĂDEANU, Mariana EGRI, Cristina MITAR, *Veșel [Micia]. Punct: Vicus militar, SE Amfiteatru, Sector Sud*, on-line <http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=2384> (accesat 1.11.2018).
- Plinius Gaius Plinius Secundus, *Naturalis Historia, Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate*, Traducere din latină, prefață, note și indice de Ioana COSTA, vol. VI (c. XXXIII-XXXVII): *Mineralogie și istoria artei*, Ed. Polirom, Iași, 2004, 336 pg., ISBN 973-681-769-5.

- Pop, Alicu, 1979 Constantin POP, Dorin ALICU, *Puncte de vedere privind centrul artistic de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, În: *Studii și Comunicări de Etnografie – Istorie*, III, 1979, Caransebeș, p. 277-293.
- Popilian, 1998 Gheorghe POPILIAN, *Câteva considerații cu privire la tezaurul de la Vârtop, jud. Dolj*, În: *Arheologia Olteniei*, SN, 13, 1998, p. 43-70.
- Popović, 1996 Ivana POPOVIĆ, *Certain Tratis of the Roman Silver Jewelry manufacture in the Central Balkans*, În: *Starinar*, XLVII, 1996, p. 139-154.
- Popović, 2010 Ivana POPOVIĆ, *Silver jewelry of autochthonous style from south and south-east parts of roman province Dalmatia*, În: *Starinar*, LX, 2010, p. 95-110.
- Protase, 2001 Dumitru PROTASE, *Geneaza orașelor în Dacia romană*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Temesienis* (BHAUT), IV: *In memoriam Dumitru Tudor*, 2001, p. 71-80.
- Rustoiu, 1996 Aurel RUSTOIU, *Metalurgia bronzului la daci (sec. II î.Chr. – sec. I d.Chr.). Tehnici, ateliere și produse de bronz*, Bibliotheca Thracologica, 15, Ed. Vavila Edinf SRL, București, 1996, 356 pg., ISBN 973-97996-3-9.
- Spânu, 2015 Daniel SPÂNU, *Pe urmele tezaurului de la Ațel. Scurtă contribuție la studiul fibulelor ancoră din Dacia romană*, În: *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 66, 3-4, 2015, p. 235-263
- Stîngă, 1998 Ion STÎNGĂ, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Chr*, Bibliotheca Thracologica, 26, Ed. Vavila Edinf SRL, București, 382 pg., ISBN 973-98829-4-3.
- Stîngă, 2005, Ion STÎNGĂ, *Gârla Mare studiu monografic*, Ed. Universitaria, Craiova, 182 pg., 2005, ISBN 903-16-498-35.
- Ștefănescu-Onițiu, 2011 Atalia ȘTEFĂNESCU-ONIȚIU, *Aspecte privind relațiile dintre provinciile Dacia și Moesia Superior prin prisma evidențelor epigrafice*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), XIII, 2011, p. 27-33.
- Timoc, 2008 Călin TIMOC, *Prelucrarea osului și cornului. Producția de obiecte din os și corn în Dacia romană*, În: *Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* (BHAUT), IX: *Dacia în sistemul socio-economic roman: Cu privire la atelierele meșteșugărești locale*, 2008, p. 256-284.
- Tudor, 1967 Dumitru TUDOR, *Pietre gravate descoperite la Romula*, În: *Apulum*, VI, 1967, p. 209-230.
- Tudor, 1978 Dumitru TUDOR, *Oltenia Romană*, Ediția a IV-a revizuită și adăugită, Ed. Academiei RSR, București, 1978, 520 pg.
- Țeposu-Marinescu, Lako, 1973 Lucia ȚEPOSU-MARINESCU, Eva LAKÓ, *Catalogul colecției de geme romane Muzeul de Istorie și Artă Zalău*, Zalău, 1973, 32 pg.